

ZAPADNI BALKAN REDOVNI EKONOMSKI IZVJEŠTAJ
br.17 | proljeće 2020.

Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19

SIROMAŠTVO I DOBROBIT DOMAĆINSTAVA

“Ti i ja” autor Tanja Burzanović (Crna Gora)

RER br. 17 je zbirka bilješki o ekonomskom i socijalnom uticaju COVID-19 koje će biti objavljene u tri dijela. Prvi dio je objavljen 29. aprila i fokusiran je na makroekonomski uticaj COVID-19. Ovaj drugi dio pokazuje kako se makroekonomski uticaj odražava na ljude u regiji. Ovaj dio govori o društvenom uticaju COVID-19 u zemljama Zapadnog Balkana u šest zasebnih bilješki o siromaštvu i blagostanju, radu, zdravlju, obrazovanju, zagađenju zraka i socijalnoj zaštiti. Treći dio, koji bi trebao biti objavljen početkom juna, fokusirat će se na specifična područja ekonomske politike - fiskalni, vanjski i finansijski sektor - te krizni uticaj na privatni sektor na osnovu izvještavanja firmi.

Kako COVID-19 može uticati na siromaštvo i dobiti domaćinstava na Zapadnom Balkanu¹

- COVID-19 i mjere ograničenja će zaustaviti smanjenje siromaštva i unaprjeđenje dobiti na Zapadnom Balkanu.
- Kriza će vjerovatno uticati na dobiti domaćinstava putem manje radnih mjesta i gubitka prihoda od rada u najviše pogođenim sektorima, kao i putem manjih doznaka iz inostranstva, pored uticaja na zdravlje i pristup uslugama.
- Bez pomoći vlasti, u regiji bi preko 400.000 ljudi moglo postati siromašno, a srednja klasa bi se značajno smanjila.
- Mnogi od onih koje bi COVID-19 mogao osiromašiti ne dobivaju socijalnu zaštitu, ako se programi ne prošire, a rizik je naročito velik za neprijavljene radnike, koji nemaju pravo na naknadu za nezaposlene i drugu podršku, koja se daje za radnike u formalnom sektoru.
- Pored javno-zdravstvenih mjera, vlade u regiji bi trebale djelovati na smanjenju negativnog ekonomskog i uticaja na siromaštvo, osiguranjem osnovnih komunalnih i socijalnih usluga i ublažavanjem smanjenja prihoda, naročito za najugroženije radnike.

Nedavno smanjenje siromaštva i poboljšanje dobrostanja se zaustavljaju jer COVID-19 kriza vodi ekonomije Zapadnog Balkana u recesiju. Početkom 2020. prije izbijanja COVID-19, većina od šest zemalja regije je ostvarila značajan napredak na smanjenju siromaštva i povećanju prihoda domaćinstava. Ipak, u 2019. je oko 19,7 procenata stanovništva regije još uvijek živjelo s manje od 5,5 \$ na dan (PPP 2011) po osobi – što je standardni prag siromaštva za zemlje s višim srednjim prihodom – a znatan broj je bio na pragu siromaštva.

1 Ovu bilješku je pripremio tim Svjetske banke koji se bavi siromaštvom i jednakosti na Zapadnom Balkanu u sastavu: Leonardo Lucchetti, Trang Nguyen, Ana Maria Oviedo i Jayne Yoo. Enrique Blanco Armas, Facundo Cuevas, Alan Fuchs Tarlovsky, Edith Kikoni, Maria Ana Lugo, Marc Tobias Schiffbauer, Dhiraj Sharma, Gallina Vincelette i Salman Zaidi su dali korisne komentare i prijedloge.

2 U svrhu jednostavnosti, u ovoj je bilješci prihod generalna mjera dobrostanja, iako je za Kosovo i Bosnu i Hercegovinu uzeta potrošnja.

3 Procjene siromaštva se u cijeloj ovoj bilješci zasnivaju na 5,5 \$ (PPP 2011) po osobi na dan za sve zemlje, osim Bosne i Hercegovine, gdje su zasnovane na pragu od 205 KM mjesečno. Regionalna stopa siromaštva je izračunata kao prosjek ponderisan za stanovništvo za procjene siromaštva u zemljama u 2019. koristeći istu osnovu. Regionalna stopa isključuje Bosnu i Hercegovinu zbog nepostojanja uporedivih podataka.

Kriza će vjerovatno dovesti do prekida i dijelom preokreta nedavno ostvarenog napretka. Ova bilješka ilustrira moguće distribucione i uticaje COVID-19 na siromaštvo na Zapadnom Balkanu. Razmatra kanale prenosa: kako COVID-19 može uticati na siromašne i specifične grupe u regiji. Pokazuje, kroz kvantitativne simulacije, gubitke do kojih bi moglo dovesti skraćeno radno vrijeme, smanjenje zarada i smanjenje doznaka. Obzirom na brzi razvoj situacije i velike neizvjesnosti, simulacije se oslanjaju na vjerovatne scenarije razrađene na osnovu trenutno raspoloživih informacija. One pokazuju da bez pažljivo dizajniranih mjera politike, COVID-19 može imati teške negativne posljedice na siromaštvo i dobrostanje domaćinstava u regiji. Iako su COVID-19 pogođeni svi, siromašni i ugroženi mogu biti naročito pogođeni jer oni imaju slabiji pristup uslugama i manje uštedevine i mehanizama za prevazilaženje poteškoća.

4 Preporuke o tome šta zemlje mogu učiniti da bi smanjile uticaje na siromaštvo i distribucione uticaje se mogu naći u pratećim RER bilješkama, uključujući i bilješku pod nazivom: „Odgovor socijalne zaštite na COVID-19 na Zapadnom Balkanu“.

Kanali prenosa sveukupnih COVID-19 šokova na pojedince

Pored direktnih zdravstvenih uticaja, COVID-19 kriza može na više načina uticati na dobrostanje pojedinca i domaćinstva, uključujući:

1. Manje radnih mjesta, pa time i manji prihod od rada, kako se potražnja smanjuje i dolazi do poremećaja ponude;
2. Manji prihodi koji ne potiču od rada, naročito doznake od onih koji su emigrirali u EU;
3. Moguće smanjenje realnog prihoda, ako poremećaj lanaca snabdijevanja dovede do povećanja cijena, ograničavanja potrošnje osnovnih roba poput hrane, ili oboje;
4. Pritisak na pružanje usluga i poremećaj pružanja obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga (razmatrano u drugim RER bilješkama), s rizikom od nemogućnosti pokrivanja potreba nekih ugroženih grupa, kao što su djeca koja žive u nepovoljnom okruženju, stari i invalidi).

Veći gubitak prihoda može naročito naštetiti mogućnosti siromašnih domaćinstva, koja nemaju ušteđevinu, osiguranje i mehanizme za prevazilaženje poteškoća, da ulažu u učenje, prehranu i zdravlje djece i majki, što nosi ozbiljne dugoročne posljedice.

Za ljude na Zapadnom Balkanu će gubitak prihoda od rada biti glavni način prenosa ekonomskih uticaja pandemije. Vjerovatno će prvo biti pogođeni zaposleni u ugroženim sektorima, ali će se kasnije proširiti na druge dijelove ekonomije i u formalnom i u neformalnom sektoru. Ustvari, radnici u ugostiteljstvu, zabavi, transportu, maloprodaji neprehrambenih proizvoda i dijelu proizvodnje (npr. konfekcija, automobili) su bili odmah pogođeni. Prije COVID-19, oko 48 – 65 procenata radnika u zemljama Zapadnog Balkana je radilo u sektorima koji su umjereno ili znatno pogođeni krizom (pogledati Tabelu A.1 u Aneksu) i oni će i dalje osjećati posljedice, bilo zbog gubitka posla ili smanjenog prihoda. Posebna bilješka o zaposlenosti: „Tržišta rada na Zapadnom Balkanu u šoku uzrokovanom COVID-19“ za ovo izdanje RER-a detaljno razmatra najviše pogođene sektore i u kojoj su mjeri pogođeni u svakoj zemlji.

Samozaposleni, neformalni radnici i oni s povremenim poslovima ili ugovorima na određeno su u naročitoj opasnosti. Za njih je veća je vjerovatnoća da će izgubiti posao, raditi skraćeno radno vrijeme ili biti upućeni na prinudni odmor, nego radnici u formalnom sektoru s ugovorom na neodređeno. Veoma su ugroženi i honorarci i oni koji ne mogu raditi od kuće. Mnogi od njih, pošto često rade neformalno, nemaju socijalno osiguranje i ne mogu ostvariti pravo na naknadu za nezaposlene kad ostanu bez posla. Vladine mjere, koje pomažu firmama iz formalnog sektora da zadrže radna mjesta, ne dopiru direktno do neformalnih radnika. Mnogi od tih neformalnih ili samozaposlenih radnika ne mogu koristiti ni socijalnu pomoć koja je namijenjena najsiromašnijima, što ih dovodi u poseban rizik.

---

5 “Siromaštvo i distribicioni uticaj COVID-19: Potencijalni kanali prenosa uticaja i politike ublažavanja”, Globalna praksa Svjetske banke za siromaštvo i jednakost, 3. april 2020.

U sektorima naročito pogođenim COVID-19, oko 14 do 33 procenata radnika na Zapadnom Balkanu su samozaposleni, pa stoga posebno ugroženi (Slika 1). Taj je udio naročito velik u Albaniji i na Kosovu. Nivoi vještina radnika na Kosovu, u Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji su nešto niži u pogođenim sektorima nego u ostalim sektorima. Prosječna plata u pogođenim sektorima je takođe tipično niža (isključujući poljoprivredu, koja se ne smatra pogođenim sektorom).

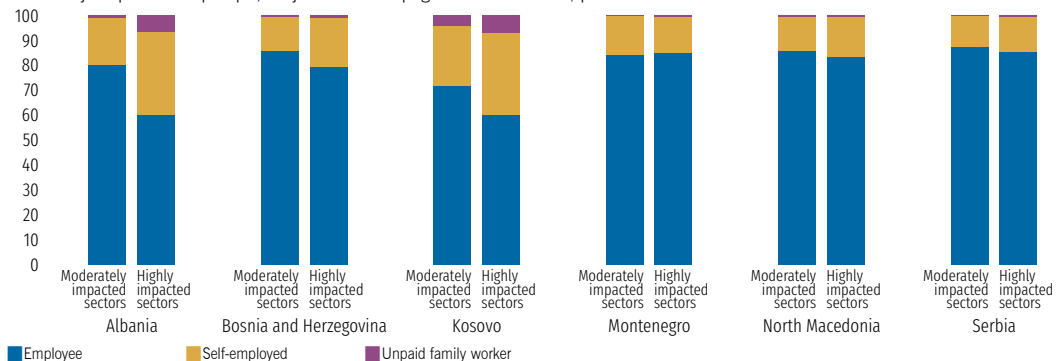
Vjerovatno je da će doći do pada i prihoda koji ne potiče od rada, jer će se smanjiti doznake. Doznake su u 2019. činile 2 – 10 procenata BDP-a u zemljama na Zapadnom Balkanu, uz naročito veliku zavisnost Bosne i Hercegovine i Kosova od njih. Strani radnici u evropskim zemljama teško pogođenim pandemijom i mjerama ograničenja, naročito oni čiji je posao privremen ili u neformalnom sektoru, mogu izgubiti posao. Neki od njih će se vratiti kući, obzirom na rizik da ostanu nezaposleni i bez socijalne zaštite.

Priliv doznaka porodicama na Zapadnom Balkanu će se smanjiti.

Siromašni i ugroženi mogu biti pogođeni velikim ekonomskim i socijalnim troškovima. Veliki udio nesiromašne populacije je u riziku da postane siromašan. Izbijanje COVID-19 će teško pogoditi stanovnike urbanih područja, naročito one koji rade u neformalnom sektoru i nemaju mogućnost korištenja mjera za zaštitu formalnih radnih mjesta. Ograničena uštedevina, mala pokrivenosti osiguranjem i relativno slabiji pristup javnim uslugama, mogu pogoršati dugoročne negativne posljedice. Štaviše, žene i manjine, koji su tradicionalno više pogođeni nasiljem u kući i socijalnom diskriminacijom, mogu biti teže pogođeni mjerama suzbijanja COVID-19. Zatvaranje vrtića i škola može povećati opterećenost majki, koje moraju ostati kući, što negativno utiče na rad žena. Socijalna izolacija, mjere suzbijanja zaraze, ograničenja putovanja i pojačan stres, već uzrokuju povećanje nasilja u porodici, kako navode izvještaji brojnih medija i nevladinih organizacija.

Slika 1: Do jedne trećine radnika u pogođenim sektorima su samozaposleni i naročito osjetljivi na gubitak prihoda, uglavnom u Albaniji i na Kosovu

Distribucija zaposlenosti po tipu, umjereno i teško pogođenim sektorima, procenat.

Izvor: Analiza SILC-a i HBS-a.

6 Svjetska banka (2019) Redovni ekonomski izvještaj za Zapadni Balkan: jesen 2019. <http://documents.worldbank.org/curated/en/643781570478210132/pdf/Rising-Uncertainties.pdf>

7 Pogledati npr. <https://eca.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic>.

Obzirom na veću vjerovatnoću pojave komplikacija kod starih, oni su disproporcionalno više pogođeni pandemijom. To je pitanje od naročitog značaja za Zapadni Balkan, gdje stanovništvo posljednjih godina stari. Konačno, rizik po zdravstvene ishode je veći za Rome i ostale nacionalne manjine, koji imaju slabiji pristup osnovnim uslugama i ekonomskim prilikama.

Mogući obim distribucionih uticaja COVID-19 na Zapadnom Balkanu

Ova bilješka koristi analizu simulacije za procjenu vjerovatnog uticaja pandemije i mjera ograničenja. Simulacija daje aproksimaciju uticaja prvog reda prije ikakvog vladinog odgovora, kroz više kanala: prihod iz svakog sektora, tip zaposlenosti i privatni transferi domaćinstva. Siromaštvo je za Albaniju, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju i Srbiju zasnovano na prihodima; a za Bosnu i Hercegovinu i Kosovo mjera dobrostanja je potrošnja. Ekonomski sektori su grupirani u tri kategorije: (1) relativno nepogođeni, (2) umjereno pogođeni i (3) teško pogođeni (pogledati Tabelu A.1). Pretpostavlja se da su samozaposleni radnici relativno više pogođeni nego radnici koji rade za platu. Simulacija pretpostavlja dva scenarija: u scenariju 1, pandemija i prateće mjere suzbijanja traju do kraja juna, a u scenariju 2 do avgusta. Procjene predstavljaju prosječni uticaj za cijelu godinu, a uticaj će biti najteži tokom jednog ili dva kvartala najviše pogođena pandemijom i mjerama suzbijanja.

8 Podaci o prihodu iz anketa domaćinstava često ne obuhvataju najveće prihode. Prije simulacije su svi prihodi svedeni na vrijednosti iz 2019. na osnovu rasta realnog BDP-a po stanovniku, uz pretpostavku za zemlju specifičnih neto stopa.

9 U nekim anketama podaci o prihodu mogu biti manje pouzdani nego podaci o potrošnji, a to dvoje se ne podudara uvijek. Na primjer, u BiH je prihod domaćinstava stalno za oko trećinu manji od potrošnje, dijelom zbog imputacija koje se primjenjuju na potrošnju, ali ne i na mjerenje prihoda. Stoga su rezultati za BiH podcijenjeni, trebaju se smatrati kao niži nivo uticaja i nisu u potpunosti uporedivi s uticajem na siromaštvo u drugim dijelovima regije. Ipak, simulacija šoka prihoda u BiH još uvijek pruža određene informacije ako se rezultati uzmu s rezervom (Svjetska banka 2015 Vraćanje Bosne i Hercegovine u ravnotežu: Sistematska dijagnostika zemlje: Washington, D.C.: Grupacija Svjetske banke).

Pogledati Aneks 2 za više tehničkih detalja o metodologiji.

Procjenjuje se da bi na Zapadnom Balkanu bez mjera vladinog odgovora, COVID-19 kriza otjerala najmanje 400.000 ljudi u siromaštvo, a ako ona potraje duže čak i 950.000. Slika 2 pokazuje promjenu broja ljudi u tri kategorije zbog COVID-19: U svih šest zemalja bi na hiljade ljudi postalo siromašno – preokret napretka ostvarenog na smanjenju siromaštva u prethodnih pet do osam godina. U prvom simuliranom scenariju, procjenjuje se da bi COVID-19 povećao stopu siromaštva (po standardima višeg srednjeg prihoda) za 1 - 4 procentna poena (pp) u svih šest zemalja (Slika 3). Siromaštvo se više povećava ako kriza traje i u avgustu, kako je pokazano u scenariju 2, na primjer, za 3 pp u Crnoj Gori do 10 pp na Kosovu. Procjenjuje se da će se udio ugroženih (koji žive od 5,5 \$ do 11 \$ na dan po PPP 2011) povećati u Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji, a u ostalim zemljama, prelazak iz stanja ugroženosti od siromaštva u siromaštvo će biti veći nego prelazak iz srednje klase u ugroženost od siromaštva. U scenariju 1, kriza u svim zemljama smanjuje udio stanovništva koje je ekonomski zbrinuto (srednja i viša klasa) za 3 - 5 pp, a u scenariju 2 za oko 6 - 10 pp.

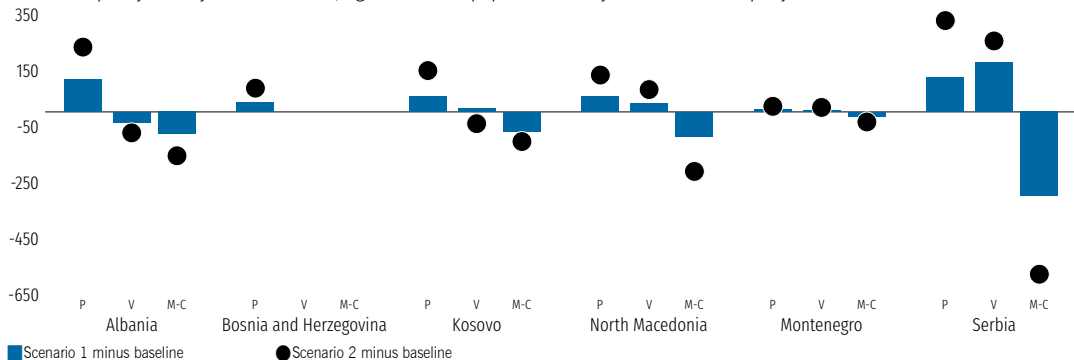
Smanjenje prihoda je vjerovatno u cijeloj distribuciji prihoda. Simulacije navode prosječni pad prihoda domaćinstava od 3 do 12 procenata u svih šest zemalja. Slika 4 pokazuje pad zbog COVID-19 po distribuciji prihoda. Gubitak prihoda, koji bi mogao pogoditi pojedince i porodice iz najsiromašnije petine, se kreće od 3 procenta u BiH do 5 procenata na Kosovu, po scenariju 1 i dvostruko više po scenariju 2.

---

10 Obzirom na nepostojanje uporedivih podataka, siromaštvo u BiH je zasnovano pragu od 205 KM mjesečno.

Slika 2. Pandemija COVID-19 će značajno povećati broj siromašnih

Simulirana promjena broja siromašnih (P), ugroženih (V) i pripadnika srednje klase (M-C) kao posljedica COVID-19

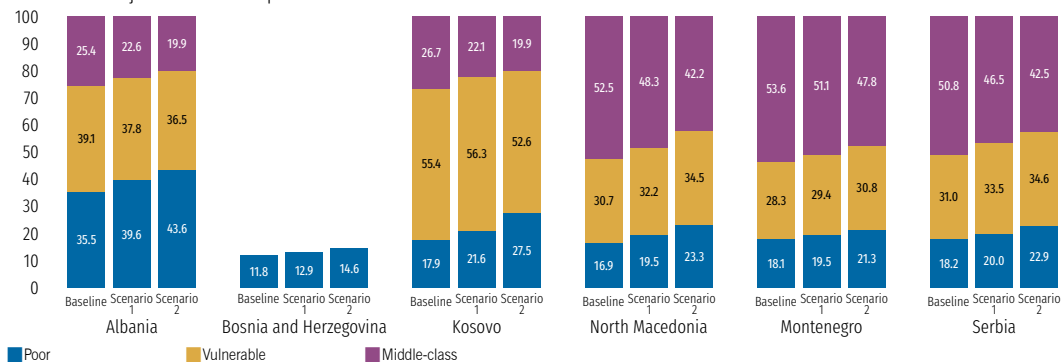

Izvor: Simulacije Svjetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017.g. iz SILC ankete za Albaniju, Sjevernu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015.g. iz SILC ankete za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017. za Kosovo.

Napomena: P = Siromašni, V = Ugroženi i M-C = Srednja klasa. Mjerenje prihoda u SILC-u i mjerenje potrošnje u HBS-u nisu potpuno uporedivi. Početno stanje = siromaštvo procijenjeno u 2019.g. na osnovu ankete domaćinstava u ranijim godinama i rasta realnog BDP-a po stanovniku. Obzirom da je siromaštvo u BiH zasnovano na pragu mjesečnog prihoda od 205 KM, a mjera dobrobitanja po stanovniku je svedena na cijene iz 2007.g., ugroženosti i srednja klasa se ne mogu izračunati i rezultati nisu uporedivi s ostalim zemljama.

Slika 3. Pandemija COVID-19 bi mogla otjerati veliki udio ugroženih u siromaštvo

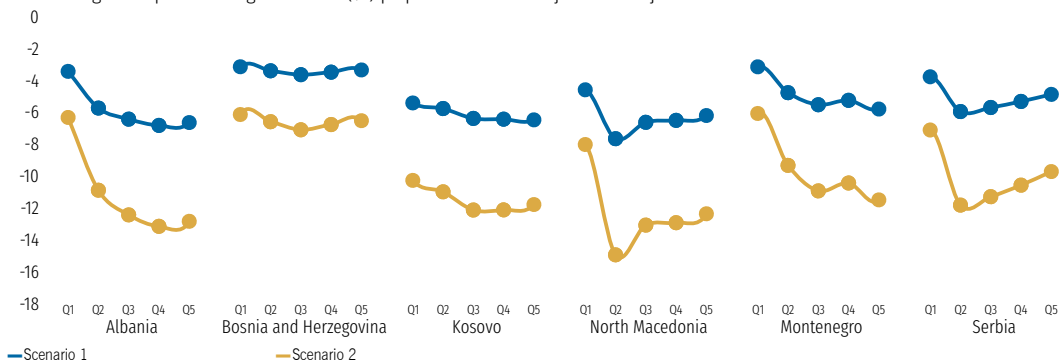
Simulirani uticaj COVID-19 krize po ekonomskim klasama

Izvor: Simulacije Svjetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017.g. iz SILC ankete za Albaniju, Sjevernu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015.g. iz SILC ankete za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017. za Kosovo. Napomena: Scenarij 1 = kriza traje jedan kvartal; Scenarij 2 = kriza traje dva kvartala. Pogledati Sliku 2 za dodatne napomene.

Slika 4. Prihod domaćinstva će se smanjiti po cijeloj distribuciji prihoda

Simulirani gubitak prihoda zbog COVID-19 (%) po petinama distribucije dobrobitanja

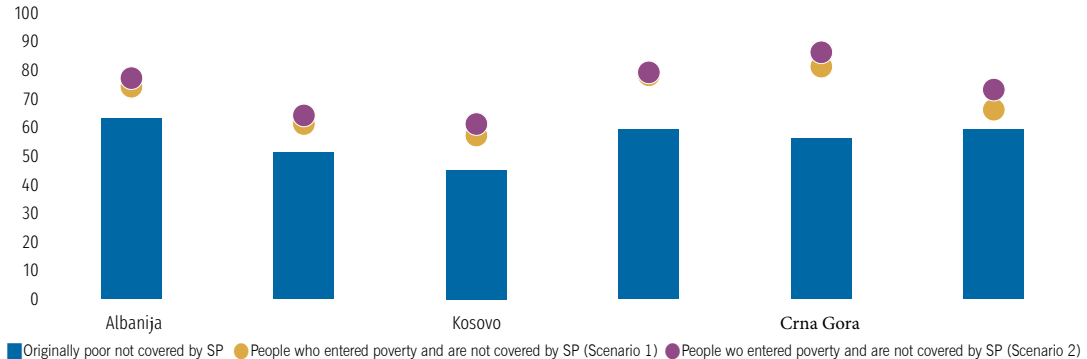

Izvor: Simulacije Svjetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017. iz SILC ankete za Albaniju, Sjevernu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015. iz SILC ankete za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017.

Napomena: pogledati Sliku 2.

Slika 5. Mnogi od novih siromašnih ne primaju nikakve naknade socijalne zaštite

Simulirani procenat stanovništva koji ne prima nikakvu podršku socijalne zaštite

Izvor: Simulacije Svjetske banke na osnovu podataka o prihodu za 2017.g. iz SILC ankete za Albaniju, Sjevernu Makedoniju i Srbiju; podaci o prihodu za 2015. iz SILC ankete za Crnu Goru; HBS 2015. za BiH i HBS 2017.
Napomena: pogledati Sliku 2.

U većini zemalja Zapadnog Balkana, siromašni se, u poređenju s ostatkom populacije, više oslanjaju na prihod koji ne potiče od rada i manje na prihod od rada u sektorima najviše pogođenim COVID-19. Ipak, obzirom da siromašna domaćinstva imaju manje u startu, gubitak prihoda može ugroziti njihovu mogućnost zadovoljavanja osnovnih potreba i ulaganja u kritični ljudski razvoj. Procjenjuje se da će se pripadnici druge do pete petine suočiti s većim padom prihoda, jer većina njihovih prihoda potiče iz najviše pogođenih sektora.

Oni koji rade u najviše pogođenim sektorima su se suočili s naročito visokim povećanjem siromaštva zbog COVID-19, iako često nisu spadali u najsiromašnije prije krize. Na primjer, u Crnoj Gori je samo 6 procenata onih koji rade u najviše pogođenim sektorima (kategorija 3 u Tabeli A.1) bilo siromašno ranije, ali pandemija povećava stopu siromaštva među njima na 9 procenata u scenariju 1, a na 13 procenata u scenariju 2.

Mnogi od novih siromašnih će biti ostavljeni bez podrške socijalne zaštite ukoliko se programi ne prošire. Neformalni radnici koji izgube posao ne primaju naknade za nezaposlene. Iako su programi socijalne zaštite na Zapadnom Balkanu generalno dobro ciljani, obuhvat siromašnih je ograničen. Malo novih siromašnih prima bilo kakvu vrstu socijalnih davanja – na primjer, 75 procenata njih u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori nije obuhvaćeno (Slika 5). Grupe novih siromašnih koje nemaju pravo na naknadu za nezaposlene ili socijalnu pomoć bi bile posebno ugrožene bez politika podrške.

Rezultati po zemljama

Albanija: Očekuje se da će COVID-19 i mjere njegovog suzbijanja dovesti do preokreta nedavnog smanjenja siromaštva u Albaniji. Albanija je u martu zatvorila ugostiteljstvo, pozorišta i trgovinu proizvoda koji nisu nužni i ograničila kretanje ljudi unutar zemlje i preko granice. Mnoge industrije, među njima tekstilna, rudarstvo, pozivni centri i građevinarstvo, su bile prinuđene na smanjenje proizvodnje

kao posljedica pridržavanja mjera socijalnog distanciranja i zbog pada potražnje, kako su prestale narudžbe za izvoz. I albanski emigranti će vjerovatno biti pogođeni ovom svjetskom krizom, koja smanjuje njihove prihode, pa time i doznake. Simulacije urađene za ovu bilješku procjenjuju da bi se siromaštvo u Albaniji moglo povećati za 4 – 8 pp, na oko 40 procenata u prvom scenariju i oko 44 u drugom scenariju. Stoga bi se po optimističnijem scenariju vratilo na stopu iz 2012., a u pesimističnijem bi stopa siromaštva bila jednaka stopi iz 2005. Kako je većina ljudi koji rade u poljoprivredi već siromašna, a simulacije ne pretpostavljaju smanjenje prihoda u poljoprivredi, povećanje siromaštva je uglavnom posljedica gubitka značajnog dijela zarade ljudi iz uslužnih djelatnosti u urbanim područjima.

Bosna i Hercegovina: Usporavanje zbog globalne pojave COVID-19 i prateći potencijalni gubitak radnih mjesta i zarade će vjerovatno imati kratkoročni efekt na siromaštvo. Posljednji raspoloživi podaci za siromaštvo su iz 2015., kad je ono bilo procijenjeno na 16 procenata, što je vrlo blizu stopi od 14 procenata procijenjenoj za 2007. Simulacije pokazuju da će potrošnja vjerovatno pasti za 3,5 do 6,7 procenata duž cijele distribucije, tako da se predviđa povećanje siromaštva za oko 11,8 procenata u 2019., na 12,9 procenata i u 2020. na 14,6 procenata. U zavisnosti od toga da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala, oko 35.000 do 85.000 osoba će vjerovatno postati siromašno. Prije pandemije je siromaštvo među radnicima u najviše pogođenim sektorima iznosilo oko 9 procenata. Međutim, ta će se stopa vjerovatno povećati na 11 procenata u scenariju 1 i na 15 procenata u scenariju 2. Zabrinjavajuće je da preko 60 procenata onih koji će vjerovatno postati siromašni zbog COVID-19 krize, trenutno nije obuhvaćeno nikakvim programom socijalne zaštite.

Kosovo: Uticaj COVID-19 na siromaštvo će vjerovatno biti značajan, kako dolazi do zastoja ekonomske aktivnosti na Kosovu, a doznake se smanjuju. Vjerovatno će veliki broj ljudi izgubiti posao, naročito oni s ugovorima na određeno, sezonski radnici i oni koji rade u neformalnoj ekonomiji. Kosovo ima velik građevinski sektor, koji je posebno osjetljiv obzirom da predstavlja značajan izvor prihoda za urbano siromašno i ugroženo stanovništvo. I zaista, simulacije urađene za ovu bilješku ukazuju da bi 57.000 do 148.000 ljudi moglo postati siromašno, dok bi se srednja klasa mogla smanjiti za čak 100.000 ljudi. To odgovara povećanju stope siromaštva za 4 – 10 pp. Iako je socijalna pomoć značajan izvor prihoda za siromašne (oko 15 procenata u 2017.) i do određene mjere će zaštititi najsiromašnije od uticaja krize, preko polovine ljudi koji postaju siromašni ne koristi nikakav program socijalne pomoći (iako oko 40 procenata prima penziju), biće neophodno proširiti obuhvat i možda izdašnost programa novčanih davanja da bi se olakšali efekti smanjenja prihoda.

Crna Gora: Pandemija COVID-19 bi mogla povećati stopu siromaštva u Crnoj Gori za procijenjenih 1,5 – 3 pp, u zavisnosti od toga da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala, ali većina novih siromašnih može ostati nezaštićena. Krajnji rezultat će biti preokret trenda smanjenja siromaštva tokom posljednjih 4 – 6 godina i njegovo vraćanje na nivo iz 2015. ili čak 2013. Oko 9.000 do 20.000 građana bi moglo upasti u siromaštvo zbog ekonomskog šoka. Među radnicima u najviše pogođenim sektorima (pogledati Tabelu A.1), samo 6 procenata je bilo siromašno prije pandemije, međutim procjenjuje se povećanje te stope na 9 procenata u scenariju 1 i na 13 procenata u scenariju 2.

Prosječan prihod domaćinstva bi mogao opasti za 5 – 10 procenata – više u gornjim petinama, jer više njihovih prihoda potiče iz sektora koji su najviše pogođeni. Udio stanovništva koje se smatra ugroženim (ne siromašno već ekonomski nedovoljno zbrinuto) se može povećati s oko 28 procenata, na procijenjenih 29 – 31 procenat. Zabrinjavajuće je što preko 80 procenata Crnogoraca, koji bi zbog COVID-19 mogli postati siromašni, trenutno nema nikakvu podršku socijalne zaštite. Uz ograničene fiskalne rezerve, kratkoročni odgovor politike u Crnoj Gori bi vjerovatno trebao biti ciljan, uz razmatranje olakšanja negativnih uticaja na siromašne i ugrožene radnike i njihove porodice.

Sjeverna Makedonija: Kombinirani efekt manjih prihoda od rada i manjih doznaka zbog COVID-19 će vjerovatno povećati siromaštvo na nivo prije 2017. ili čak prije 2015., u zavisnosti od trajanja krize. Simulacije predviđaju povećanje stope siromaštva s oko 17 procenata u 2019. na oko 20 – 23 procenta u 2020.g., kao i da će 55.000 do preko 130.000 Makedonaca (u zavisnosti da li će kriza trajati jedan ili dva kvartala) postati siromašno. Prije krize je siromaštvo među radnicima u najviše pogođenim sektorima iznosilo svega 4 procenta, ali sada se procjenjuje da će ta stopa dostići 8 procenata u scenariju 1 i 15 procenata u scenariju 2. Uticaj pojave virusa će se vjerovatno razlikovati duž distribucije prihoda; među onima iz najniže petine, prihod će se vjerovatno smanjiti za oko 5 do 8 procenata, a za ostatak populacije između 7 i 13 procenata. Štaviše, preko 75 procenta onih koji će vjerovatno pasti u siromaštvo trenutno nije obuhvaćeno programima socijalne zaštite.

Srbija: U Srbiji u 2020. može doći do preokreta nedavno ostvarenog smanjenja siromaštva: u zavisnosti od trajanja krize, 125.000 do 327.000 građana bi moglo pasti u siromaštvo zbog ekonomskog šoka. Procjenjuje se da će siromaštvo u Srbiji porasti za 2 – 4 pp, dostižući nivoe iz 2016-17. Prije pandemije je samo 8 procenata među radnicima u najviše pogođenim sektorima (pogledati Tabelu A.1) bilo siromašno, ali to bi se moglo povećati na procijenjenih 12 procenata u scenariju 1 i 19 procenata u scenariju 2. Prosječan prihod domaćinstva bi u oba scenarija bio smanjen za 5 do 10 procenata – više u srednjoj petini koja se oslanja na prihod od najviše pogođenih sektora. Procjenjuje se da će udio stanovništva koje se smatra ugroženim (nisu siromašni, ali ni ekonomski zbrinuti) porasti s oko 31 procenat na 33 – 35 procenata. Mnogi od novih siromašnih mogu biti ostavljeni bez socijalne pomoći ukoliko vlada ne revidira programe naknada. Oko 66 procenata onih Srbijanaca koji bi mogli osiromašiti zbog COVID-19 krize, trenutno ne prima naknade za socijalnu zaštitu. Kratkoročne mjere za ublažavanje uticaja na siromašne i ugrožene bi bile od značaja za dopunu sveukupnog odgovora makroekonomske politike.

Pravci šire politike

Simulacije pokazuju da bi se pored uticaja na zdravlje, siromaštvo moglo značajno povećati, a srednja klasa smanjiti u svi zemljama. Mnogi od novih siromašnih i ugroženih trenutno ne primaju naknade socijalne pomoći. Jasno prvi prioritet je suzbijanje širenja virusa i zaštita zdravstvenog sistema, što zemlje sada i čine.

Ali ekstremne mjere suzbijanja mogu imati teške socijalne i ekonomske posljedice, naročito na ugroženo i siromašno urbano stanovništvo, pa je smanjivanje takvih gubitaka drugi prioritet politike. I zaista, vlade u svih šest zemalja idu u tom pravcu. Većina mjera najavljuje podršku radnicima u formalnom sektoru ili korisnicima postojećih programa socijalne zaštite, ostavljajući ugrožene u neformalnom sektoru nezaštićenima. Ovdje izložene šire politike se dotiču dviju oblasti: pružanje osnovnih socijalnih usluga, uključujući očuvanje ulaganja u ljudski kapital i ublažavanje šokova prihoda, naročito za ugroženije radnike. Specifični odgovori su detaljno razmatrani u drugim bilješkama ovog izdanja RER-a.

Prvo, vlade moraju osigurati osnovne usluge, dovoljno hrane, smještaj i osnovne socijalne usluge za najugroženije. Uprkos rigoroznim mjerama ograničenja i smanjenja ekonomske aktivnosti, pružanje osnovnih usluga, kao što su komunalne usluge, komunikacije, zbrinjavanje otpada i održavanje infrastrukture je i dalje od ključnog značaja, dijelom i da bi se omogućilo da ljudi poštuju mjere ograničenja. Štaviše, dosta ljudi na Zapadnom Balkanu ne učestvuje u radnoj snazi i neće biti obuhvaćeno većinom mjera za ekonomski spas. Najugroženiji među njima su stari, invalidi i nacionalne manjine, čija bi se situacija mogla pogoršati kad se smanje doznake. Biće značajno da vladine mjere, uključujući i pomoć u vidu roba, osiguraju minimalni nivo podrške i usluga i za njih. Štaviše, politike za osiguranje kontinuiranog učenja su od kritičnog značaja za očuvanje ulaganja u ljudski kapital i izbjegavanje povećanja razlika u učenju za djecu iz nepovoljnijih okruženja.

Drugo, odgovor politike treba zaštititi egzistenciju i olakšati oporavak za radnike i u neformalnom i u formalnom sektoru. Smanjivanje gašenja firmi i radnih mjesta je prvi korak i može imati značajan pozitivan efekt prelijevanja na neformalni sektor putem kanala ponude i potražnje. Te su mjere potrebne i da bi osigurale održavanje minimalnog nivoa ekonomske aktivnosti ili njen nastavak relativno brzo nakon ukidanja ograničenja kretanja. Još je značajnije da podrška prihodu bude proširena na radnike koji možda nisu obuhvaćeni programima podrške za firme, kao što su samozaposleni ili radnici u neformalnom sektoru. Primjeri takvih mjera bi uključili širenje programa socijalne zaštite, programe javnih radova i prilagođavanje osiguranja od nezaposlenosti.

Aneks 1: Zaposlenost u sektorima koji su pogođeni i koji nisu pogođeni COVID-19

Tabela A.1: Distribucija zaposlenosti po sektoru i procijenjeni stepen uticaja na rast sektora

Distribucija zaposlenosti po sektoru (% zaposlenih)	ALB	BIH	KOS	MKD	MNE	SRB
Poljoprivreda, lovstvo, šumarstvo, ribarstvo	33.4	17.1	7.8	11.1	6.2	8.2
Rudarstvo i eksploatacija	1.0	2.4	1.9	0.9	0.6	1.9
Prerađivačka industrija	12.1	11.9	10.6	22.2	5.7	22.1
Komunalna djelatnost	1.9	2.8	3.8	3.4	5.4	2.7
Građevinarstvo	7.9	10.9	17.0	8.0	5.3	4.3
Veleprodaja i maloprodaja	11.2	13.0	15.5	13.2	19.4	12.4
Transport	3.8	6.4	4.1	4.8	9.1	6.1
Ugostiteljstvo	6.0	5.0	5.1	5.2	6.3	3.7
Informacije i komunikacije	0.9	-	2.3	1.9	2.2	3.3
Finansije i osiguranje	0.7	1.9	2.3	1.5	2.5	2.0
Nekretnine		0.9	0.3	0.2	0.2	0.2
Profesionalne, naučne i stručne djelatnosti	1.5	-	1.5	2.1	2.7	2.7
Administrativne službe i podrška	2.6	-	2.1	2.5	2.0	3.7
Javna uprava	4.9	6.6	4.5	6.3	11.7	5.6
Obrazovanje	5.6	5.1	8.7	5.9	8.9	7.5
Zdravstvo i socijalni rad	3.7	5.1	4.5	5.3	6.5	6.7
Umjetnost, zabava, rekreacija	0.9	-	1.5	1.6	2.9	2.1
Ostale uslužne djelatnosti	1.4	10.0	5.7	2.7	2.1	3.2
Djelatnosti domaćinstava kao poslodavaca	0.4	0.4	0	0.2	0.2	0.7
Djelatnosti ekstra-teritorijalnih organizacija	0.1	0.5	0.8	0.9	0.2	0.6
Kategorije sektora po uticaju na rast sektora						
Velik uticaj	24.0	19.3	31.7	25.0	33.7	25.5
Umjeren uticaj	23.8	39.2	33.6	37.7	22.8	37.6
Relativno bez uticaja	52.2	41.5	34.7	37.2	43.6	36.6

Izvor: Kalkulacije zasnovane na podacima SILC-a i HBS-a

Aneks 2. Detaljni opis metodologije

Ova bilješka koristi analizu simulacije za procjenu mogućih uticaja na siromaštvo i distribucionih uticaja pandemije COVID-19 na zemlje Zapadnog Balkana. Simulacija prvo razmatra aproksimaciju uticaja kroz više kanala: prihod iz svakog sektora zaposlenosti, tip zaposlenosti i privatni transferi domaćinstva. Neki od uticaja nisu ugrađeni u simulaciju, između ostalih, efekti prelijevanja, efekti drugog reda i odgovor promjenom ponašanja. Štaviše, metodologija ne mjeri direktni uticaj gubitka zarade zbog bolesti; uticaj na potrošnju zbog promjena cijena ili veće privatne potrošnje na zdravstvo; i nemonetarnu dimenziju smanjenja dobrostanja.

Analiza koristi posljednje raspoložive ankete domaćinstva u šest zemalja Zapadnog Balkana. U Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, najsvježiji podaci potiču iz Ankete prihoda i uslova života (SILC) iz 2018. koja se odnosi na prihode iz 2017. Za Crnu Goru su korišteni podaci iz SILC 2016, koji su prikupljeni za prihod domaćinstva, stanovanje i uslove života, zdravlje, socijalnu isključenost i socio-ekonomске karakteristike članova domaćinstva. U preostale dvije zemlje, najnovije raspoložive ankete su Anketa potrošnje domaćinstava (HBS) iz 2105. za BiH i HBS iz 2017. za Kosovo.

U njima se prikupljaju podaci o prihodu domaćinstva, krajnjoj potrošnji (robe i usluge), socio-ekonomskim i geografskim karakteristikama domaćinstva, karakteristikama članova domaćinstva, učestvovanju u tržištu rada, karakteristikama stambenoj smještaja, te socijalnoj inkluziji i subjektivnom mišljenju o zdravlju i zdravstvenim uslugama. Siromaštvo se u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Crnoj Gori zasniva na prihodu domaćinstva po članu, a u BiH i na Kosovu po potrošnji domaćinstva po članu.

Analiza se oslanja na vjerovatne uticaje na tržište rada, po sektoru i tipu zaposlenosti, prije ikakvog vladinog odgovora. Ekonomski sektori djelatnosti su grupirani u (1) relativno bez uticaja, (2) pod umjerenim uticajem i (3) pod velikim uticajem (pogledati Tabelu A.1). Za samozaposlene radnike je manja vjerovatnoća da budu uključeni u programe socijalne pomoći i možda nisu obuhvaćeni vladinim programom hitnih mjera. Za ove sektore i tipove zaposlenosti su pretpostavljeni različiti šokovi (pogledati Tabelu A.2). U scenariju 1 pretpostavljamo da će samozaposleni iz grupe 3 izgubiti prihod tokom jednog kvartala (25 procenata godišnjeg prihoda),

Tabela A.2: Gubitak prihoda od rada po sektoru i tipu zaposlenosti (%)

	Scenarij 1		Scenarij 2	
	Uposlenici	Samozaposleni	Uposlenici	Samozaposleni
Visok uticaj	12.5	25	25	50
Umjeren uticaj	6.25	12.5	12.5	25
Bez uticaja	0	0	0	0

11 Državni zavod za statistiku Republike Sjeverne Makedonije. Anketa prihoda i uslova života: dokument mikropodataka. Skoplje, Sjeverna Makedonija: Državni zavod za statistiku.

12 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku Republike Srpske, Federalni zavod za statistiku. Anketa potrošnje domaćinstava: Dokument mikropodataka.

grupa 2 će izgubiti pola svog prihoda u ovom kvartalu (12,5 procenata godišnjeg prihoda), a prihod u grupi 1 neće biti pogođen. Pretpostavlja se da će šok prihoda za radnike koji rade za platu (uposlenici) biti manji: 12,5 procenata u grupi 3, 6,25 procenata u grupi 2, i bez uticaja u grupi 1. U scenariju 2 pretpostavljamo da pandemija traje tokom 2 kvartala uz dvostruko veći gubitak prihoda nego u scenariju 1. Takođe pretpostavljamo da će se privatni transferi smanjiti za 40 procenata tokom jednog kvartala u godini. Simulacija uticaja je izvršena oduzimanjem gubitka zarade radnika i doznaka domaćinstva od godišnjeg prihoda domaćinstva po članu i poređenjem tih scenarija s početnim stanjem.

Potražite ovaj izvještaj online:
www.worldbank.org/eca/wbrer

T i i j a

Autor Tanja Burzanović (Crna Gora)

Dr. Tatjana Burzanović ima veliko iskustvo na polju grafičkog dizajna, grafičke arhitekture, dizajna interijera. Radila je kao umjetnički direktor, dizajner interijera i grafički dizajner na različitim instancama. Imala je mnogo izložbi na raznim mjestima. Dobila je brojne nagrade za svoja umjetnička i književna djela. Objavila je knjigu pod naslovom „Međuodnosi umjetničkih svjetova“, uz podršku Ambasade Indije za Austriju i Crnu Goru u Beču. Njena umjetnička filozofija uključuje prikaz odnosa između umjetničkih svjetova (prostorna i vremenska umjetnost). Stoga umjetnik posreduje između prirode i duha, a opet proističe iz apsolutne ideje i služi svrsi ispunjenja apsolutnog duha. 'Dokučiti značenje kroz formu' je zadatak umjetnosti kojeg savremeni mislilac postavlja da bi pokazao da su stvaranje formi i davanje smisla dva istovremena, isprepletena i apsolutno neodvojiva procesa u umjetnosti. Bez te spoznaje nije moguće napraviti iskorak na istraživanju prirode umjetnosti i književnosti. Ona vjeruje da je umjetnost način traganja za istinom. Umjetnost je neodvojiva od traganja za istinom.

Ljudi oblikuju ideje, ljudi modeliraju snove i ljudi stvaraju umjetnost. Da bi lokalne umjetnike povezali sa širom publikom, naslovnica ovog izvještaja i njegovih narednih izdanja će predstavljati umjetnička djela iz zemalja Zapadnog Balkana.